

belgië 3

BELGIE VOOR BEGINNERS 3

De schooltaal vroeger en nu

Het derde artikel in onze serie over achtergronden en praktijk van het moedertaalonderwijs in België gaat over de taal die in Vlaams-België op school wordt gebruikt. Het is dit jaar pas vijftig jaar geleden dat de wet op de vernederlandsing van het onderwijs in Vlaanderen van kracht werd. Daarvoor studeerde iedereen in het Frans.

Dora Smeesters, de schrijfster van dit artikel, heeft als leerling, als lerares, als opleidster van leerkrachten en als actief betrokkene bij VON-België de ontwikkelingen in die vijftig jaar bewust meegemaakt.

Ze schrijft eerst over de voertaal op vooral de lagere scholen voor 1932. Daarna gaat ze in op het zoeken naar een Algemene Nederlandse schooltaal sinds 1932. In het laatste gedeelte concludeert ze wat op dit moment de belangrijkste tendenzen zijn, en signaleert ze tenslotte de veldwinnende opvatting: Goed Nederlands is verstaanbaar Nederlands.

In een reeks artikelen over België in een tijdschrift over moedertaalonderwijs als *Moer*, kan een bericht over de taal die gebruikt wordt op de school in Vlaams-België, niet ontbreken. Een uitgebreide of diepgaande studie kan dit niet worden, maar zeker is dat in deze taaltoestanden nog heel wat stof tot onderzoek en nadenken zit. In ieder geval heb ik weinig, al te weinig, over deze materie gevonden. Gelukkig gaat mijn leven al een hele poos mee en kan ik wel wat uit eigen ervaring of uit die van mijn ouders putten.

Toen ik de lagere school voor *de middelbare school* ruilde — dat was in 1936 — kwam ik terecht in het Stedelijk Meisjesatheneum van Antwerpen. Dat was de aangewezen plaats om te be-

landen voor iemand als ik, een meisje uit een vrijzinnige, dus niet-confessionele familie. De boeken die ik op school in handen kreeg, droegen veelal nog de stempel van het 'Institut pour jeunes filles'. Dat was dus de naam van onze school enkele jaren vroeger, en het betekende dat het onderwijs toen in het Frans gegeven werd. Vele leraressen hadden moeten overschakelen op Nederlands als voertaal in de klas, en voor sommigen — waarschijnlijk niet alleen vanwege een franstalige opleiding maar ook vanwege een francofone opvoeding thuis — bleek dit, tot onze verontwaardiging en spotlust, een zeer moeilijke opgave. Er bestond ook nog een overgangsklas, tegen de wet in — Franse afdeling genoemd — wat

ze in feite nog wel was —, waar nog enkele algemene vakken in het Frans gegeven werden. Na enkele jaren werd die overgangsklasse afgeschaft. Ondertussen bloeiden nog welig de vele vrije — zeg katholieke — instituten voor jongens en vooral voor meisjes, waarin uitsluitend in het Frans lesgegeven werd.

Inderdaad, pas in 1932 was de wet op de ver Vlaamsing of vernederlandsing van het onderwijs van kracht geworden. En enkele jaren nadien konden alleen die scholen gesubsidieerd worden, die beantwoordden aan de wet op de taalregeling. Die regeling geldt nu nog steeds. 1932: al wie vóór die tijd verder gestudeerd heeft, heeft in het Frans lesgekregen. Zo erg lang is het dus nog niet geleden. Maar voor de Vlaamse jongeren van vandaag is het toch wel een vreemd verhaal van héél lang geleden.

Het universitair onderwijs

Ook de universiteiten zijn pas sedert 1932 vervlaamt/vernederlandst. Dat betekent dat de Rijksuniversiteit te Gent (RUG) dat statuut kreeg in 1932, dat de katholieke universiteit te Leuven (KUL) in 1932 twee afdelingen kende, een franstalige en een nederlandstalige (pas in 1968 werd de franstalige afdeling afgevoerd naar Waals-Brabant) en dat de Vrije (hier vrijzinnige) universiteit van Brussel (VUB) pas in 1960 een volwaardige autonome nederlandstalige universiteit werd naast de ULB (université libre de Bruxelles). De Universitaire Instelling Antwerpen (UIA) werd een pluralistische universiteit met onderbouw RUCA (Rijksuniversitair Centrum Antwerpen) en UFSIA (Universitaire faculteiten St Ignatius) in 1970; haar geschiedenis valt dus enigszins buiten de Belgische taalproblematiek.

De universiteiten waren dus vóór 1932 volledig verfranst. Dat betekent niet alleen dat alle cursussen in het Frans gedoceerd werden, maar ook dat het overgrote deel van het studentenpubliek francofoon was of verfranst werd tijdens hun studies of erna, in de hogere kringen van nijverheid, handel, ambtenarij of politiek waar ze terecht kwamen. De enkele uitzonderingen hebben een grote rol gespeeld bij de vernederlandsing van het onderwijs in het bijzonder en van het openbaar leven in het algemeen.

Ik zal in dit artikel verder vooral uitgaan van het middelbaar onderwijs, omdat daar, via de strijd voor het gebruik van de eigen taal op school, de basis gelegd werd voor vernederlandsing van cultuur en openbaar leven. Ik zal telkens ook proberen een beeld te geven van het lager onderwijs en zijn voertaal.

Binnen dit kader zal ik deze problematiek chronologisch behandelen:

- 1 de voertaal op school vóór de wetgeving van 1932. Dit lijkt mij nodig om de aard van de latere schooltaal beter te begrijpen;
- 2 van 1932 tot ongeveer 1970: wélk soort Nederlands wordt onze Algemene taal?
- 3 na 1970: algemene nieuwe tendenzen doen zich voor in het Westen; de toestand van dit ogenblik.

1 De voertaal op school vóór de taalwetgeving van 1932

1.1 De Vlaamse Beweging

Een meer dan 100-jarige strijd ging aan de vernederlandsing vooraf, een strijd dus voor het Nederlands als officiële taal en als taal van het openbaar leven, het bestuur, de ambtenarij, het leger, het gerecht, én het onderwijs. Die strijd is begonnen direct na de oprichting van de Belgische staat in 1830. Reeds in 1835 richtten filologen een pamflet aan de koning met het verzoek het openbaar leven, dus ook het onderwijs, te vervlaamsen/vernederlandsen. De bedoeling van hun actie was de eigen taal en daarmee de eigen geaardheid in ere te herstellen. Zij paste volkomen in de heersende romantiek en was trouwens al sedert de Franse overheersing aan de gang. Roger Roger vertelde daar reeds over in het eerste artikel over België.

1.2 De Vlaamse Beweging en het Middelbaar Onderwijs

Invloed van het Nederlands uit het Noorden
De invloed van enkele vlaamsgezinde leraren op de jongstudenten, zoals ze zich noemden, wil ik hier sterk beklemtonen. Hun gehechtheid aan en betrokkenheid met de literatuur overspoelde alle andere taalaspecten. Ze waren niet alleen vertrouwd met de Vlaamse literatuur uit de middeleeuwen en de negentiende eeuw, ze kenden ook grondig de Noordnederlandse van de zeventiende gouden eeuw tot de negentiende met zowel Potgieter en Alberdingk Thijm als de Tachtigers.

Inderdaad: ondanks de splitsing tussen Nederland en België in 1830, was op cultureel gebied altijd een grote voeling gebleven met het Noorden. De Nederlandse taalcongressen erkennen dezelfde spelling in Noord en Zuid in 1842. En ook toen het Nederlands nog niet als officiële taal erkend was (dat gebeurde pas in 1873) was er

al een Koninklijk Besluit over de *Eenheid van taal tussen Noord en Zuid* in 1844 op het Vlaams Congres te Brussel. De taal van de intellectueel was dus geënt op het Nederlands van het Noorden én op de literaire taal van oude en nieuwe teksten.

Wel zijn er van bij het begin *particularistische tendenzen* geweest, maar het beginsel dat het Nederlands van het Noorden de norm bleef voor onze algemene taal, heeft zich steeds weer doorgezet: het was en is de vrije keuze van de meerderheid van de Vlamingen, die zich voor de eigen taal interesseren. Deze opvatting is gebaseerd op de overtuiging dat de Noordnederlandse norm op zijn beurt zijn voedingsbodem vindt in het Nederlands van het Zuiden, en dat het Noorden die norm verder heeft ontwikkeld en als het ware bewaard gedurende de eeuwen dat de zuidelijke Nederlanden bezetting na bezetting kenden.¹

De geschreven literaire taal beïnvloedde het gewone taalgebruik van leraren en leerlingen zowel in de klas als erbuiten. Reeds in die tijd pleitten vooral de moedertaalleraren voor een *verzorgde taal*. Ze moest immers in competitie komen met één van de oudste en gerenommeerdste cultuurtalen, het Frans, een taal van aanzien en pretentie, de draagster van een cultuur die pas nog de toon aangaf in geheel Europa. De weerslag van dit streven naar een goed verzorgd Nederlands kon je toen reeds vinden in enkele boeken over taalzuivering. Ik vond *Tierend Onkruid* (G. Lombaerde) in de boeken van mijn ouders. Het dateerde van vóór de eerste wereldoorlog. Dit boekje was meer gericht op taalverrijking dan op taalcorrectie, in weerwil van zijn welsprekende titel. En er is het standaardwerk van Constant Peeters: *Nederlandse taalgids*, een woordenboek van Belgicismen, begonnen in 1927. Na 1932 zal dit boek en ander dergelijk zuiveringswerk van enorme invloed zijn op de algemene taal in Vlaanderen. Daarover dus later meer.

Groeiend romantisch verzet

Van overheidswege kwamen in het M.O. franskiljonse reflexen tegen de sterke Vlaamse agitatie los. Vooral in vrije, zeg katholieke, middelbare scholen heerste zeer vaak een algemeen verbod om de eigen taal te spreken. Wie deze regel overtrad, moest boete betalen en kreeg een rolletje, het signum lingae, als een soort merkteken. Hij kon dat taalteken slechts kwijtraken door het aan een ander slachtoffer door te geven. Zo werd elke nederlandssprekende leerling een gevaar want verklikker voor de ander.² In het officieel onderwijs — dat echter zeer beperkt was — was de toestand

iets gunstiger: in 1883 (wet Coremans) werd het officiële onderwijs M.O. gedeeltelijk vernederlandst.

Dat dergelijke maatregelen de opstandigheid van de Vlaamse 'jongstudenten' alleen maar aanwakkerden, zal ook uit het vervolg van dit verhaal blijken en is maar al te vanzelfsprekend. Daarenboven deden moedertaalleraren in de Nederlandse les, voor zover die bestond, méér dan zinnen ontleden of opstellen corrigeren. Ik wees reeds op het belang dat aan de literatuur gehecht werd. Middels literaire teksten maakten vele leraren hun leerlingen bewust van eigen taal en cultuur. De Vlaamse romantische literatuur van de negentiende eeuw is dan ook een literatuur van strijd voor politieke ontvoogding. In West-Vlaanderen startte een gloedvolle studentenbeweging, de Blauwvoeterie, in de zeventiger jaren (Gezelle, Verriest, Rodenbach). Doch ook in Gent en Antwerpen, de eerste haarden van de Vlaamse Beweging, groeide de strijdbaarheid van de 'jongstudenten'. Van mijn ouders hoorde ik over vlamme strijdlieden, verhitte discussies, hevige toespraken, opzweepende voordrachtavonden uit de jaren vóór de eerste wereldoorlog. De studentencongressen van die periode waren geen wetenschappelijke bijeenkomsten maar bijeenkomsten van studenten en scholieren uit het vrij én het vrijzinnig onderwijs, broederlijk verenigd in een gezamenlijke strijd voor de eigen taal.

Ik zou er wel willen op wijzen dat deze taalbeweging niet alleen in kleinburgerlijke katholieke milieus ontstaan is, zoals Roger Roger schrijft, maar ook in kleinburgerlijke én intellectuele vrijzinnige milieus, zoals reeds uit het voorgaande gebleken is. Het officiële onderwijs was vooral een zaak van de liberalen. En de schoolstrijd van 1870 tussen liberalen en katholieken heeft niet weinig remmend gewerkt op de ontwikkeling van het onderwijs. Daar ligt de basis voor de verzuijing waarover u reeds in de vorige artikels kon lezen.

De opkomende socialisten hadden van meet af aan belangstelling voor een andere ontvoogding dan die van een taalgroep. De intelligentsten doorbraken de taalbarrière en vonden hun weg naar hogere ambten, waar ze gedeeltelijk verfranst werden, zodat de situatie zich voordeed dat socialistische voormannen zich in het Frans onderhielden in de politieke wereld, en in de streektaal bijvoorbeeld het Gents, met de arbeiders voor wier rechten zij opkwamen. Diezelfde arbeiders konden echter de bedrijvigheid op 'hoger' niveau niet volgen. De socialisten zagen wel de noodzaak van de vernederland-

sing van het onderwijs en zij kwamen dus, samen met de vlaamsgezinde liberalen en katholieken op voor de ver-vlaamsing van het onderwijs en van de universiteit.³

Het M.O. was op dat moment nog niet de plaats van het arbeiderskind, maar bleef het strijdtoneel van hartstochtelijke zonen en dochters uit klein-burgerlijke milieus. Zij declameerden en lazen voor, ze zongen en speelden toneel en zetten zo een traditie voort die zo sterk is, dat ze nu nog altijd bestaat. Daarover later meer.

De basis voor de schooltaal van nu — en dus eigenlijk ook voor de algemene taal in het Vlaan-deren van nu — is een Vlaamse cultuurtaal, ont-staan uit de geschreven taal, zij het niet van de bijbel maar wel die van oudere en nieuwere litera-tuur uit Vlaanderen én Nederland.

1.3 *Het lager onderwijs*

Het is niet voor niets dat ik zolang uitweidde over het middelbaar onderwijs. Het is daar dat de schrijnendste toestanden heersten en dat de strijd dus het hevigst was.

Hoe stond het inmiddels in het lager onderwijs? Daar het onderwijs vrij is in België waren er veel franstalige lagere scholen, namelijk de scholen van de rijke, kapitaalcrachtige bourgeoisie. Er be-stonden wel volksscholen waar de plattelandsbe-volking en de arbeiders en de kleine burgers hun kinderen naartoe konden sturen. Schoolplicht was er evenwel niet (die kwam pas laat, in 1914, mede te wijten aan de liberaal-katholieke school-strijd) en dus gingen vele van deze kinderen eer-der naar het veld of de fabriek dan naar school. Op die scholen werd wel in het Vlaams/Neder-lands onderwezen.

Schooltaal is gelijk aan streektaal

Schooltaal is: spreektaal gold voor het lager on-derwijs, volgens de wet. Bedoelde de wetgever met streektaal het dialect van dorp of stad, of dacht hij aan de streek 'Vlaams-België'? Voor de Belgische hogere kringen was Vlaams immers de taal van meiden en knechten, en ze zullen zich wel niet afgevraagd hebben in hoeverre de taal van hun dienstpersoneel van gewest tot gewest verschildte: zij immers gebruikten de Belgische cultuurtaal, het Frans. En zij hielden zich liefst doof voor wat gezegd, gevraagd, geroepen, ge-schreeuwd werd in de Vlaamse Beweging. Filolo-gen en leraren waren overigens een ongevaarlijk

en oninteressant volkje!

Het zou zeker interessant zijn na te pluizen wélke taal er in die volksscholen gebruikt werd, en in hoeverre de werkelijke streektaal (dorpstaal/wijk-taal) in de klas gebruikt werd en in hoeverre de Vlaamse boekentaal. Voer voor aspirant-Neerlan-dici en sociolinguïsten. We zouden in het onder-wijs van nu misschien nog kunnen leren van de vindingrijkheid en ervaring van onze oude school-meesters!

Schoolhollands en Schoonvlaams

Het Schoolhollands dat sommige onderwijzers in de Hollandse tijd in de vernederlandste kweek-scholen hadden geleerd, was het Vlaamse kind al even vreemd als het Frans en kreeg dan ook in het lager onderwijs geen kans.

Interactie in de klas hield in die tijd echter niet veel meer in dan voorlezen, nazeggen, een bevel of een berisping incasseren. Dit gebeurde dan in het Schoonvlaams, en bij spontane interactie in de dorps- of wijktaal.

Zo de onderwijzer zijn taal toch geënt had op het Schoolhollands of op een literaire taal als in het M.O., met de overheid (inspectie, bisschop e.d.) sprak hij natuurlijk Frans!

2 Schooltaal van 1932 tot 1970: Wélk soort Nederlands?

2.1 *De strijd voor het goede, zuivere, beschaafde Nederlands*

De lagere school had als voertaal een sterk regio-naal getinte taal gebaseerd op een wat stijve schrijftaal; de middelbare school gebruikte een sterk literair getinte schrijftaal als spreektaal. Een probleem, dat overigens al vroeger aan de orde geweest was, rees levensgroot op voor de overwinnaars in de taalstrijd. Het ging nu om de aard, de 'kwaliteit' van de voertaal op school: de strijd voor het Nederlands was nu gewonnen, nu begon de strijd voor het goede, zuivere, beschaaf-de Nederlands als schooltaal.

Het werd een soms bittere, soms schrijnende, soms dwaze strijd. Het was een strijd tussen men-sen die het allemaal goed meenden met het kind en zijn taal. Er waren toch nogal wat nuances in hun bedoelingen: dankzij een beschaafde taal zou-den we onze cultuur hooghouden; door een ver-fijnde taal zouden we ons zedelijk gedrag, onze waardigheid en daardoor onze zelfzekerheid win-nen ten opzichte van de franssprekende staats-

partner en ten opzichte van de Nederlandse taal-partner; door het gebruik van een gedegen alom-verstaanbare taal zouden we onze kinderen weerbaarder maken in een maatschappij waarin ze straks zouden moeten functioneren.

2.2 Het middelbaar onderwijs en de taalzuivering
Eens te meer spitste het probleem zich toe in het M.O. We moesten de nieuwe voertaal zuiveren van alle smetten, in de eerste plaats van gallicismen. Kinderen die uit het lager onderwijs kwamen, spraken een taal die nog sterk regionaal getint was en bovendien sterk verontreinigd.

Deze regionale talen hadden sterk de invloed van het Frans ondergaan, vooral wat de woordenschat betreft. Via officiële weg sijpelde de taal van de overheid het onderwijs binnen, een taal van vertalers die het levende Nederlands niet kenden of negeerden en alleen uit noodzaak en met het Frans als enige geldende richtlijn in de wet op de vernederlandsing van het openbaar leven toepasten. De opkomende industrie en technologie overgoot arbeiders en bedienden, én hun kinderen, met Franse woorden voor nieuwe begrippen.

Een legertje taalzuiveraars in actie!

De Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal (VBO) wordt opgericht in 1932. Zij heeft tot doel aan het ABN in Vlaanderen een ruimere verbreiding te geven en later 'het spreken van een Algemeen Nederlands in het Vlaamse land te bevorderen, en ook het juiste taalgebruik'. Ook middels de VBO-jongeren en later middels de ABN-kernen zal deze vereniging de taal op school sterk beïnvloeden door raadgevingen, ABN-werken en -wedstrijden. Tenminste elke moedertaal-leraar die zich respecteert en ook vele leerlingen werden lid van deze vereniging.

De *Nederlandse taalgids* van Constant Peeters kende haar tweede uitgave in 1934, maar werd na de tweede wereldoorlog gevolgd door een reeks van zuiveringsboekjes die vooral in het M.O. door ijverige leraren gebruikt werden.⁴

Zoals reeds gezegd was deze zuiveringsbeweging vooral na de tweede wereldoorlog een nieuw en intens leven gaan leiden. In het begin waren er twee tendenzen merkbaar: 1. kijk naar het Noorden, daar hebben ze een cultuurtaal, die overigens gegroeid is uit onze cultuurtaal van de middeleeuwen, dus dat is de norm; 2. we mogen onze eigenheid niet verliezen: Vlaams is een aparte taal, in het algemeen Vlaams komen de streek-talen tot hun recht (en vrijen kan je toch alleen maar in het dialect!).

Die tendenzen waren dan ook zeer extreem. In de evolutie ervan ontstond een waaier van strekkingen waarvan ik er enkele aan u zal voorstellen.

Hollands is hét lichtend voorbeeld!

Het meest extreem waren de absolute voorstanders van het Hollands in Vlaanderen. Ze waren niet zeer talrijk maar onder de huidige moedertaalleraars zijn er nog steeds te vinden. Eigenlijk hebben ze nooit een grote kans gemaakt bij de leerlingen. Dat kwam omdat ze van de norm een wet maakten en niet aarzelden ook uitspraak en spreekritme van het Hollands na te bootsen.

De dictatuur van de zuiveringsboekjes

Dezen en ook anderen gebruikten de vele taalzuiveringsboekjes niet als leidraad maar ze maakten er voorschrift en wet van. Ook in de moedertaal-handboeken kwamen (en komen!) ze voor: de rijtjes met 'zeg wel' / 'zeg niet'. De leerling die de nieuwe wet niet naleefde, werd gestraft, berispt, gecorrigeerd, niet alleen in het opstel maar ook in het gewone praten in de klas. 'Dat is toch geen Nederlands!', 'Wat voor een taaltje is me dat!', 'Zeg het eens juist!', 'Dat is fout!', 'Dat mag je niet zeggen', 'Verbeter eens vlug!' ... en dat in gewone interactie in de klas of in gewone conversatie erbuiten. Je zou van minder complexen krijgen!

Ik herinner me nog de tijd toen ik als jonge lerares aan elke leerling een apart cijfer moest toekennen voor ABN! Het stond naast een cijfer voor gedrag. Dat was een ministeriële verordening. Goed bedoeld, maar ja.

Het ABN wint veld

Minder karikaturaal waren de vele goede raadgevingen, de oefeningen in verrijking van woordenschat en taalgebruik, de aansporingen om verfranste of Franse woorden te vervangen door Nederlandse, raadgevingen die moedertaalleraars kwistig over de hoofden van hun discipelen uitstrooiden (en strooien). Door deze opzettelijke bemoeiingen en inspanningen veranderde de houding van vele scholieren. Sommige groepjes, meestal in de betere élitescholen, kwamen ertoe ook buiten de klas ABN te spreken. Het Hollands naar uitspraak en ritme werd echter vrijwel steeds verworpen!

Uitbreiding van woordenschat en taalregister
Maar ook de algemene schooltaal veranderde vrij

snel. Je verwisselt ook tamelijk gemakkelijk en soms graag een velo voor een fiets, een voituur voor een wagen, een soutien voor een beha, een sacoché voor een tas, een tirette voor een rits, een gazet voor een krant. Of je vergroot er je woordenschat mee en leert meer nuances. Je taalgevoel vergroot en het is wel handig over meer dan één taalregister te beschikken.

Behoud van eigenheid

Maar vele leraren en leerlingen begonnen te stijgen als hun beiaard hun werd afgenomen (voor het Franse carillon nota bene!), als ze niet meer met de boemel mochten rijden (nou ja, stoptrein is wat zakelijker!), als ze geen echte goesting meer mochten hebben (zin en lust: ook wel leuk hoor, maar toch niet hetzelfde!), of stel je voor, als ze niet meer zouden buizen voor een examen maar sjezen!!! (met een buis naar huis gaan is triestig, maar tenminste beeldend). Neen! Dat nooit!

Ze steigerden niet alleen, ze weigerden dit spel nog langer mee te spelen!

Particularisme maakt toch geen kans

Je zou kunnen denken dat hierdoor het Vlaams als aparte, algemene taal zou doorbreken. Zeker waren er dergelijke stromingen, maar toch ging deze tendens in tegen de traditie van de Vlaamse Beweging die immers van bij het begin de eenheid van taal tussen Noord en Zuid bevestigde (1844). Geleerden en leraren, ook leerlingen, voerden polemieken hierover, ijverig, fanatiek, hartstochtelijk. Een echt Vlaams, dat iedereen bevrediging schonk, ontbrak echter. De strekking eenheid in verscheidenheid wint veld.⁵

Invloed van de media

Bij de leerlingen van het M.O. hield de neiging om, onder mekaar tenminste, hun streektaal te blijven spreken, de overhand. Toch verarmde deze streektaal meer en meer. De invloed van de media was minder opzettelijk en dwingend, maar daardoor juist sterker dan die van de schoolboeken en taalzuiveringsboekjes; de BRT, de NOS, de kleuter- en kinder- en jeugdprogramma's ... ze begonnen in de huiskamer binnen te dringen en meteen ook de geesten en de taal van de scholieren. Zelfs de aanpassing van Nederlandse programma's aan de Vlaamse taalnormen (?) kon deze evolutie niet tegenhouden.

2.3 De lagere school

Taalzuivering zet zich door

De lagere school behoort niet tot mijn werkterrein, maar ik weet wel dat in de lerarenopleidingen (normaalscholen — kweekscholen) voor onderwijzers en regenten (derde- en tweedegraads leraren) de normen voor taalzuivering nog veel strenger waren (en zijn) dan in het M.O. Dat betekent dat deze aspirant-leraren van in hun opleiding 'het juiste woord' grondig hebben leren waarderen. Op die manier zette zich de algemene tendens naar een goede, dat wil zeggen verzorgde, beschaafde, algemene taal door, ook in het lager onderwijs.

Invloed van radio en tv

Ook hier, en dat reeds vanaf de kleuterklas, gold de onweerstaanbare beïnvloeding van radio- en tv-programma's.

Van thuistaal naar schooltaal

Hoe, in welke taal, de onderwijzer(es) of kleuterleidster/der de dialectsprekende kleuters opving (en opvangt), is een onderzoek waard. Dit probleem werd een gestadige zorg voor al wie bekommerd was (en is) om een optimale taalvaardigheid en weerbaarheid van de opgroeiende jeugd. Het werd een belangrijk punt van belangstelling voor de VON en werd daar trouwens ook voorwerp van onderzoek en actie.⁸

3 De schooltaal van nu

3.1 Tekenen van de tijd: sympathie voor het dialect
Zoals overal in het Westen manifesteerde zich de stroming pro-dialect ook hier in Vlaanderen, vooral in de middelbare school, zozeer zelfs dat het als voertaal op school, ook in de klas gepropageerd wordt.

Velen spelen het spel van de zuivering niet meer mee. Het dialect, zo springlevend nog in Vlaanderen, wordt erkend en hersteld als volwaardige taal. De eigenheid van het individu, van de kleine groep, van de minderheid tekent zich af, onder andere door een apart taalgebruik, het taalgebruik van de streek of van de 'mindere' man of vrouw. Op deze manier probeert de bewuste taalgebruiker en/of intellectueel de cultuur van het volk te herwaarderen. Het gebruik van een 'platte' taal is als een vlag in de strijd tegen het bourgeois-imperialisme. In Vlaanderen doet zich het

verschijnsel voor dat de dialectsprekende jonge intellectuelen zich afzetten tegen een bourgeois-klasse, zoals de jonge Vlaamse intellectuelen dat vroeger deden tegen het Frans van diezelfde (of soms nieuwe) bourgeoisie.⁶

Doch hier in Vlaanderen zoals elders is het dialectgebruik niet alleen uit principe maar vaak ook uit snobisme en meeloperij door scholieren en studenten weer hoog aangeschreven. Heeft het misschien ook te maken met onzekerheid? In een jonge taalcultuur als de onze zou dat niet te verwonderen zijn. Of zou het toch een heropleven zijn van het oude taalparticularisme?

3.2 *Blijvend streven naar Algemeen Nederlands*

De evolutie zet zich door⁸

Ondanks deze dialect-trend gaan de strekkingen van de vorige periode door. De gemiddelde M.O.-leerling spreekt op dit ogenblik vrij gemakkelijk een mondjevol ABN in de klas en erbuiten.⁷

Voor sommigen — hun aantal groeit steeds meer aan — is dat hun echte moedertaal: zij werden thuis reeds in het AN opgevoed, al spreken hun ouders met elkaar nog vaak dialect. Naarmate deze kinderen opgroeien, beginnen zij de taal van de volwassenen te spreken, het dialect. Hun eerste moedertaal, het AN, is voor hen echter niet vreemd meer. Een beetje arm soms nog, dat wel.

Voor velen is het de taal naast hun dialect dat ze thuis nog gewoon zijn te spreken. Maar die taal is beïnvloed door hun klasgenoten, radio, tv ... zoals we vroeger al zagen.

Wat spreken deze jongeren met elkaar buiten de school en op de speelplaats? Soms blijft het AN daar de voertaal. In de meeste gevallen leren allen — indien ze het al niet kenden — ijverig het dialect van hun kameraden en van de streek.

Bijdragen van buitenaf

De ABN-kernen maken nog steeds bewust propaganda voor een verrijnde, beschaafde taal.

De VBO, de Vereniging voor Beschaafde Omgangstaal, veranderde haar naam in 1979 en werd VAN, Vereniging Algemeen Nederlands. Die naamverandering is welsprekend. Werden door deze vereniging vroeger vooral declamatie-, welsprekendheids- en vertelwedstrijden georganiseerd, — ik herinner aan de oude traditie van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw —, nu staan rollenspelen, debatten, stukjes toneel

op het programma van wedstrijden en A(B)N-veertiendaagsen. Dat bij dergelijke werkvormen niet altijd hét juiste woord door de jeugdige deelnemers zal gebruikt worden, kan niemand ontgaan; maar ook de verwoedste taalzuiveraar moet wel met genoeg constateren dat het taalgebruik veel vlotter en natuurlijker geworden is.

Bijdrage van de school:

standpunt van de VON

Nog steeds blijft de taalzuivering op school een baken voor de moedertaalleraar. Van reeksen regels en regeltjes is ze echter geworden tot taalvaardigheidsspelletjes, spreekoefeningen, dialoges, gedramatiseerde teksten, stukjes toneel. Het spreekonderwijs is ingeburgerd en poogt zich te vernieuwen.¹⁰

Het standpunt van de VON is hier duidelijk: een vernieuwend MTO gebruikt alle middelen om van de leerlingen bewuste taalgebruikers te maken. Dat ze daarbij een taal moeten leren hanteren die correct, helder, goed-verstaanbaar is, is nodig om mondig in de wereld van morgen te staan. De VON wijst elke vorm van discriminatie in verband met dialectgebruik af en is er voorstander van dat de leraar voortbouwt op de thuistaal van het kind.¹¹

De VON is ook niet blind voor die groepen die — om welke redenen dan ook — sterk vasthouden aan hun dialect. Zoals in het lager onderwijs deze problematiek voorwerp van onderzoek en actie is.

Goed Nederlands is verstaanbaar Nederlands
De voertaal op school is veelal een door-de-weekse-cultuurtaal geworden, goed voor alle werk: om lessen op te dreunen en vlammeende discussies te voeren, om taalspelletjes te spelen en om geleerde betogen te houden, om mee op de barricaden te staan en om zachtjes zoete woordjes voor je uit te prevelen, kortom om mee onder de mensen te komen en om bij jezelf te gast te zijn.
Dat Nederlands heeft niet helemaal de weg gevolgd die de leraren-voortrekkers-en-zuiveraars hadden uitgestippeld en willen effenen. Het worstelt nog tegen 'belgicismen' voor zover die eigenlijk gallicismen zijn, maar bloeit welig en wild op met eigen springlevend materiaal en trekt er zich niets van aan als dit als verouderd of ongebruikelijk door Van Dale e.a. misprezen wordt. Dat Nederlands hinkt soms nog op twee poten: AN en dialect.

U zult dus in onze scholen geen Hollands-Nederlands horen, maar een Vlaams-Nederlands dat in elke stad of streek wat anders klinkt, maar altijd verstaanbaar is, voor een goed verstaander tenminste.

Een taal verandert voortdurend, in het Zuiden, in het Noorden. Taalvarianten sijpelen binnen, overstromen soms, vanuit het Noorden, vanuit het Zuiden. Poets wederom poets!

Noten

- 1 Omer Vandeputte 'Wat voor Nederlands in het voortgezet onderwijs in Vlaanderen?' in: *Ons Erfdeel* 1980/5, p. 694-702.
- 2 *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* 1 en 2, Lannoo 1975.
- 3 *Encyclopedie van Vlaanderen* 1974, 5 dln., Winkler Prins, Elsevier Sequoia.
- 4 Taalzuiveringsboekjes, o.a.:
Paul Van Gestel (ps. voor Paardekooper) *ABN-gids* 1949, De Sikkel
Grauls, Melis, Peeters Van Nierop *Taalkundig Handboek* 1962, De Sikkel
Heidbuchel *ABN-woordenboek* 1962, Heideland
Marc Galle *Voor wie haar soms geweld aandoet* 1967, Heideland
Vindevogel *Algemeen Nederlands* 1968, De Boeck
Noë *Handleiding bij de taalzuivering* 1974, Orion
Maarten van Nierop *Honderd jaar begicisimen* 1968, Heideland.
Over Belgicisimen in het Ten Geleide van laaststgenoemd werkje:
'Het kunnen Franse woorden en gallicisimen zijn die niet in het Algemeen Nederlands maar wel in België voorkomen, min of meer geslaagde purisimen die in België gevormd zijn en nooit tot het Algemeen Nederlands zijn doorgedrongen, uitvindzels van wat Grootaers noemde de "Nederlandsonkundige Belgische administratie", en woorden en uitdrukkingen die in het Algemeen Nederlands verouderd en in onbruik geraakt zijn, maar die dankzij (sic!) de scheur in het Nederlands taalgebied, in België en daar alleen zijn blijven bestaan.'
- 5 Bundel opstellen in *Taal of taaltje* G. Geerts, acco, Leuven.
- 6 Het taalgebruik van de intellectueel of verintellectueeliseerde is echter op een ander gebied wezenlijk verschillend van dat van de handarbeider/ster. Verschil in woordenkeuze, in wijze van denken, in zinsstructuren is groter dan dat tussen dialect en cultuurtaal wat klank betreft. Verstaanbaar spreken voor Jan met de pet betekent meer dan dialectische klanken uiten. Het is wat abstract gedacht hertalen in geconcretiseerde taal (vereenvoudigd niet versimpeld!), het is wat in gecompliceerde, lange samengestelde zinnen gesteld is, hertalen in korte, directe, heldere zinsstructuren, het is jargonwoorden vervangen door gelijke, genuanceerde Nederlandse woorden.
- 7 Stijn Verrept 'De derde fase in de ontwikkeling naar een algemene taal' in: *Nederlands van Nu* 1979/1, p. 4-12.
- 8 G. De Bruycker 'Taal — en andere drempels in het Vlaamse basisonderwijs' in: *Nederlands van Nu* 1981/3, p. 62-75.
- 9 Tony Suffeleers *Taalverzorging in Vlaanderen* 1979, Orion.
- 10 Spoelders en Besien 'Correcte taal op school' in: *Nederlands van Nu* 1979/5, p. 8-13.
- 11 Eddy Bonte 'Lessen Nederlands sterke vereniging van wat taal eigenlijk is' in: dagblad *De Morgen* 6-11-81. 'Vandaar ook dat deze vereniging (de VON) zeer genuanceerd denkt over standaardtaal (ABN) en dialect. Iemands dialect afwijzen betekent ook zijn identiteit negeren. Mensen klasseren en discrimineren op basis van hun accent, is onrechtvaardig. De VON aanvaardt de taalvariëteiten, alsook de verschillende versies van de standaardtaal. Purisme is uit den boze. Daaruit mag de lezer weer niet afleiden dat de VON anti-ABN zou zijn, of geen standaardtaal duldt, wel integendeel. De VON bestrijdt wél de misvatting als zouden dialecten of dialectsprekers minderwaardig zijn. Deze vereniging wil haar steentje bijdragen tot de verdwijning van minderwaardigheidscomplexen of vooroordelen ten aanzien van taal, bijvoorbeeld de houding van Vlamingen tegenover Nederlanders of van dialectsprekers tegenover ABN-sprekers.'